

קורס ניהול מערכות חינוך בקיבוץ

פרויקט גמר

מגישה: לילך קרן

שילוב ילד עם קשיים ביצירת קשרים חברתיים במסגרת משימות שנת בר המצווה

שנת בר המצווה במושב מולדת מתאפיינת ביצירת תהליך חברתי, קבוצתי מגבש של שכבה ז תוך התייחסות למעגלי השייכות השונים במעבר מילדות לבגרות.

הערכים עליהם מושם הדגש במהלך השנה הם: דוגמה אישית, כבוד לזולת, יושר, משפחה, נתינה, עבודה, הקשר לא"י ולמדינה, הקשר לעם ישראל וליהדות, הכרה וקבלת השונה, קהילת מולדת, אחריות.

במהלך השנה עוברים הילדים משימות ופעילויות שונות שמאפיינות כל אחד ממעגלי השייכות: אני, המשפחה, הקבוצה, הקהילה, המדינה והעם, לכל אחד מהמעגלים משימה אחת או יותר שאותה מתכננים, חושבים ומוציאים לפועל צוות הורים (משתנה בכל משימה), מדריכים בוגרים וצוות מד"צים שמלווים את השכבה לאורך כל השנה.

בפרויקט גמר זה אתייחס לאחד המעגלים ובמרכזו תהליך חברתי מיוחד שעברה השכבה לאורך כל שנת הפעילות. מעגל הקהילה – במסגרת התייחסות למעגל זה ולאחר רעיונות שונים (התנדבות בעמותה, תרומה למחלקת ילדים בבי"ח וכדומה) החליטו ההורים וצוות ההדרכה שהילדים ייקחו חלק בשנת בר המצווה בתהליך התנדבותי בקהילה שלנו, במולדת ובמרכז יצירת קשר של ילדי השכבה עם ילד מכתה ו שלו קשיים ביצירת קשרים חברתיים, הוא אינו לומד במסגרת הרגילה ואינו לוקח חלק בפעילות החברתית במערכת החינוך החברתי שבמושב.

ילד שאינו מפתח כישורים חברתיים, הוא ילד שאינו מתחבר עם ילדים אחרים, שאינו יודע כיצד לפנות לחברים בני גילו, מרחיקים אותו, ילד שנמנע מפעילות בקבוצה, ילד שלא יודע לשוחח עם ילדים בני-גילו, וכמובן - ילד שאין לו כישורי-שיח ותקשורת, ילד שהדיבור שלו אינו מפותח: כל אחד מאלה זקוק להתייחסות, משום הקושי ביכולת לפתח כישורים חברתיים.

מטרת התהליך היא לקרב ולחבר את הילדים לערכים של קבלת האחר והשונה, ייחודיות ושונות בעצמם, ביניהם ובקהילה בכלל מתוך אמונה שבכל אחד מאתנו יש חזקות ויש גם חולשות. כל אחד הוא "אחר" במידה מסוימת. חשיפת הילדים לסוגיה זו

על מנת שיבינו ויכירו שגם אם מישהו נתפס "אחר" אפשר לקבל ממנו משהו ותמיד יהיה לו גם מה לתרום לי וכך כולם נתרמים.

השותפים שמלווים לאורך כל השנה את התהליך הם צוות הורי המשימה, הורי השכבה כולה ילדי השכבה, מדריכה בוגרת, צוות המד"צים של השכבה, יועצת חינוכית שמכירה את הילד ומשפחתו, שעבדה עם הצוות על פעילויות ההכנה למד"צים וילדי השכבה לקראת המשימה, רכזת החינוך שליוותה את התהליך, משפחת הילד וכמובן הילד עצמו.

פירוט התהליך: לאחר החלטת הצוות שהמשימה היא ליווי ויצירת קשרים חברתיים עם א (לצורך העבודה יקרא הילד א) שיכלול מפגש חברתי פעמיים בשבוע עם זוג ילדים (שיתחלפו אחת לתקופה) ובמפגש זה ישחקו ביחד או בביתם או בביתו, יבלו זמן משותף במשחק בחוץ, בפנית החי, בגן הירק ועוד, זומנו כל הורי השכבה לשיחת הורים ובו הוצגה המשימה, מטרתיה מהו התהליך הצפוי עד לקיום המפגשים החברתיים בין ילדי השכבה לא' מהן הציפיות והתפקיד של כל אחד מהשותפים בתהליך. את השיחה הנחנו היועצת המלווה את המשימה ואנוכי, רכזת החינוך, כמובן שכל השותפים נכחו במפגש.

הרעיון הוצג להורים והם נתבקשו שלא להציג בפני ילדיהם מי הוא הילד המדובר מתוך רצון לקיים תהליך גם עם המד"צים תהליך שאותו הם יעבירו לילדי השכבה במעריך פעולות בנושא שונות, קבלת האחר, חוזקות שלמות וכו'. הרעיון הוא לקיים תהליך כשאיננו יודעים אם בסופו יתקיימו מפגשים עם א' אולם התהליך כשלעצמו חשוב ויתרום רבות לכל מי שיעבור אותו.

לאחר השיחה, יצא סיכום פגישה להורים המעטים שנעדרו מהמפגש, חשוב לציין שעיקר הקולות שעלו על הרעיון היו חיוביים מאד, מרגשים ומעודדים מעט חששות טבעיים עלו, מה יהיה אם המפגשים לא יצלחו, אם חלק מהילדים לא ירצו לקחת חלק במפגשים ואולי א' יוותר לאחר מפגש או שניים אולי לא ירגיש בטחון לקיימם בכלל, כל החששות קיבלו מענה ונקבע שהתהליך יחל ויבחן לאורכו בתחנות מסוימות על מנת לדייק את הדברים בכל פעם שנדרש לזה.

לאחר שיחת ההורים התקיימו מפגשים של המדריכה הבוגרת ואיתי עם היועצת המלווה ובנינו ביחד את המפגשים שיתקיימו עם המד"צים ועם הילדים כשמטרתם להביא בפניהם (המד"צים והילדים) את הנושא קבלת האחר חוזקות וחולשות אצל כול אחד מאתנו מתוך עבודה אישית פנימית. בפעילות של המד"צים הכין כל אחד, דיוקן עצמי תוך התמקדות באופי ובתכונות תוך שימוש בקו, צבע, צורה. בסיום הציגו את הדיוקנאות בתערוכה וכל אחד הציג את עצמו והחברים האחרים הוסיפו תכונות ומאפיינים האחד על האחר. במפגש השני דובר על שלמות, מהי שלמות האם יש דבר כזה שלמות ובאמצעות דמיון מודרך התבקשו

המד"צים להעלות שתי תמונות מאלבום חייהם אחת תמונה שמביעה אושר והאחרת שמייצרת אי נוחות, כאב, קושי. בסיום שיתפו בתמונות את שאר חברי הקבוצה וסיכמו את המפגש במשמעות להיות שלם עם עצמך אל מול תחושת מושלמות, שיחה על חוזקות וחלושות דברים שבשליטתנו ושברי שינוי וכאלה שאינם.

השלב הבא היה שלוש פעולות שהעבירו המד"צים לילדי השכבה על מנת לפתוח אותם לנושא תוך עיסוק בתכנים של הכרות, הכרה בקשיים חוזקות אישיות, קבלת האחר מתוך רצון להכין אותם למשימה – תרומה לקהילה.

המפגש הראשון עסק בהכרות עמוקה של ילדי הקבוצה באמצעות שתי מתודות האחת "קרסולה" 2 מעגלים נעים כשבכל פעם הילדים מציגים את עצמם האחד לשני תוך הנחייה של המד"צים לעסוק במשפחתו, אהבותיו, תחביביו, תכונותיו ועוד והמתודה השנייה באמצעות חפצים הפזורים בחדר כל ילד בוחר חפץ שמאפיין אותו, משתף את הקבוצה ומציג עצמו באמצעות החפץ שנבחר. המפגש השני עסק בחוזקות ובחלושות תוך משחק "הרוח נושבת" כשבמהלכו נוגעים ברבדים שונים ומנסים להגיע עם הילדים לקשיים שיש להם וקשיים שהם מכירים בסביבתם ומהן הדרכים להתמודד עם קשיים אלה (שיתוף ובקשת עזרה מחבר, מדריך, קהילה, אמונה, לימוד, דמיון, ועוד) ומהצד השני מהן החוזקות של כל אחד וכיצד הן באות לידי ביטוי ובאיזה אופן יוכלו לעזור לעצמם ולאחר. כשבסיכום הובהר שאיננו מושלמים, לכולם קשיים לעיתים אנו מתביישים בהם ומסתירים אותם אולם חשוב לזכור את הכוחות הטמונים בכל אחד ואחד והם אלה שעוזרים לנו להתמודד. במפגש השלישי חשיפה של המשימה בתחילת המפגש סיפור ממקום אחר על ילד עם קשיים חברתיים מתחלקים לשתי קבוצות כל קבוצה ממלאת תפקיד שונה האחת של הילד, השנייה של הקבוצה ולאט לאט מכוונים ליצירת אמפטיה לילד ולסיטואציה תוך דיון האם יש מקרים דומים גם בקהילה שלנו, האם הם מכירים? > איך הם היו פועלים? מה יש בהם שיכול לעזור להקל כפרטים וכקבוצה ועוד.

בשלב האחרון נפגשנו כל השותפים עם הילדים והוריו של א' שסיפרו עליו, על הקשיים שלו, על הציפיות שלהם ושל א', על החששות שלהם ועוד. ילדי השכבה שיתפו בתחושותיהם, שאלו שאלות, התחלקו לזוגות ובעצם לאחר מספר ימים החלו מפגשים של ילדי השכבה עם א' כששני הצדדים משתפים פעולה, נהנים מהמפגש, תורמים ונתרמים וכל זאת תוך מעקב המבוגרים אחרי הנעשה במפגשים, החוויה של כל אחד מהצדדים, התחושות ועוד ועוד.

בתהליך הארוך והמעמיק שעשינו לקראתו ושממשיך להיעשות תוך כדי המשימה ניתן לראות שהתהליך תואם חלק מנפשות המצפן באופן מדויק יותר וחלק באופן חלקי.

דמוקרטיה פעילה: מהות התהליך והמשימה הינה אחריות חברתית של הקבוצה לבין א'

ובכלל זה גם של השותפים האחרים בתהליך, הורי הילדים והמשפחה של א'. בתהליך שעברו הילדים עד למפגש עם א' הון שגם בין שנויות יכול להתקיים שוויון וכמו הילדים האחרים גם א' יכול לקחת חלק פעיל במפגש חברתי וכמובן מעורבות בחברה בה אנחנו חיים תוך שימת לב גם למי שאיננו פוגשים כל יום גם ל"אחר".

אהבת הארץ: בכנף זאת נוכל לחבר את אהבת המקום בו הילדים גדלים, מתחנכים, הסביבה בה הם מקיימים את המפגשים בינם לבין עצמם ובהקשר למפגשים עם א' בטיולים בחורשות שבסביבת המושב, בטיפול בחיות שבפינת החי, בעשייה המתמדת בגן הירק הקהילתי כל אלה מובילים אותם לאהבת סביבת המגורים שבה הם חיים וחיבור אל הטבע.

שותפות קהילתית: מתוך שותפות ואחריות קהילתית, עלה הרעיון לייצר מפגש חברתי בין ילדי שכבת ז' לא'. המחשבה שעמדה ראשית בין ההורים של צוות המשימה הקהילתית, לבחון פנימה את המקום בו אנו חיים ולבחון באילו נקודות יכול להתקיים חיבור בין הילדים. לקיחת המשימה הנ"ל על ידי כל השותפים הורי ילדי השכבה, הורי א' ומשפחתו, א' עצמו, ילדי השכבה, המדריכים הבוגרים, המד"צים, שותפים מקצועיים (יועצת חינוכית) ומנהלת החינוך החברתי הינם אמירה מובהקת של שותפות קהילתית.

ראה וחדש: הרעיון, יצירתיות המחשבה במשימה עצמה ובהוצאתה לפועל תוך שיתוף מעגלים שונים, ומתוך מחשבה מחוץ לקופסא באופן חשיפת המשימה שלב אחרי שלב ועד למפגש בין הילדים לא' מתוך רצון לקיים תהליך חשוב זה בלי קשר לתוצאה הסופית האם יתקיימו מפגשים עם א' אלא מתוך ראיית החשיבות בעיסוק בנושא חשוב זה של קבלת השונה, ערבות הדדית בקהילה וכו'.

התהליך שעברו השותפים כולם במשימה זו הובילה למספר הזדמנויות:

- שיתוף ההורים בתהליך חינוכי משמעותי, תוך לקיחת חלק פעיל, בחשיבה, בתכנון ובליוי לאורך כל המשימה. במאמרו **לחתור בסירה אחת – שותפות חינוכית של מורים והורים** בוחן חיים עמית כיצד ניתן להגיע לשיתוף פעולה מיטבי בין צוותי חינוך לבין הורים מתוך הבנה שזוהי המטרה הרצויה וכששיתוף הפעולה עובד ישנה הערכה הדדית, התמקדות במטרה מסוימת וכבוד הדדי וכששלושת עקרונות אלה מתמלאים צוותי ההדרכה, ההורים והשותפים האחרים חשים במחויבות אמתית ומלאה לביצוע המשימה באופן המיטבי.
- חשיפת ילדי השכבה לסוגיה של קבלת השונה ולהבין שגם אם מישהו נתפס כ"אחר" אני יכול לקבל ממנו משהו. תמיד יהיה לו גם מה לתרום לי, תוך הכרות עם החוזקות והחולשות תוך יכולת ללמוד להתמודד עם החולשות מצד אחד ולמנף את החוזקות כדי לעזור לי ולסביבתי מהצד האחר.

- ההזדמנות לערוב לאחר, להכיר בקשייו של זולתי, לתת מקום לקשיים אלה מבלי להיבהל או לדחות אותם, אלא מתוך רצון להכיר בהם, להתמודד איתם, להכיל ולהוות חלק מחבר שמאפשר לאחר להיות חלק מקבוצה שיודעת לקבל ולתמוך.

לצד הזדמנויות עמדו בפנינו גם אתגרים וחששות:

- האם ההורים ישתפו פעולה עם המשימה?
- האם החששות ו/או חוסר הביטחון בהצלחת המשימה של ההורים מהמפגש עם א' ייצרו השפעות שליליות ויחבלו ביכולת של הילדים להקשר אליו ולייצר אתו מפגשים חברתיים חיוביים?
- האם צוותי ההדרכה לא ידעו להכיל את הנושא ולהעביר אותו לילדים באופן שיהווה בסיס טוב ובטוח להנעת התהליך כולו?
- האם תהיה לילדים הסתייגות מהמפגש עם א' ולא יהיו ילדים שירצו לקיים קשר זה?
- האם א' יירתע ולא יאפשר את המפגש מתוך חשש חוסר בטחון או חווית כישלון במפגשים אחרים בעבר?

החשש של ההורים ממפגש ילדם עם א' היווה אחד האתגרים שהטרידו אותנו בתחילת התהליך. חששנו שבעצם נהיה עדים למעין "אפקט פיגמליון" (נבואה שמגשימה את עצמה) תהליך שבו הציפיות שקיימות לגבי אדם מסוים גורמות לו באופן בלתי מודע להתנהג בהתאם לציפיות ממנו ובמקרה של המשימה שעמדה לפנינו, החשש של ההורים מהמפגש עם א', האם יעורר דחיה? אנטי או כל תגובה שלילית אחרת של ילדם גרם לנו לחשוש שיעבור באופן לא מודע לילדים וייצר אצלם חשש ורתיעה מפני המפגש.

החשש הנוסף המשמעותי היה האם א' ישתף פעולה ויבחר לקיים את המפגשים או שמא בשל חוסר במיומנויות חברתיות או בשל חווית כישלון בעבר יירתע והוא יבחר לא לקחת חלק במפגשים.

אתגרים אלה הפכו להיות הזדמנות: קיום המפגש עם ההורים של ילדי השכבה ושיתופם ובהמשך התהליך גם שיתוף הילדים תוך הצגה כנה מהם הקשיים החברתיים של א' עוררו בהם את הרצון לקיום מפגש אתו, להזמין אותו למשחק, לכבד אותו ועוד. ההכנה הנכונה, הליווי וההכוונה עזרו והובילו לפתיחות של שני הצדדים וליצירת אווירה נעימה, מכילה ומאפשרת של שני הצדדים.

גורמים הקשורים לסביבה החינוכית- חברתית:

כפי שחיים עמית מציין במאמרו **מקומם של הורים בהתמודדות ילדיהם עם קשיים חברתיים**: קבוצה המאופיינת באקלים תומך ומקבל, בהנהגת דמות חינוכית מלווה אכפתית המטפחת יחסים חברתיים, כפי שהיוו צוותי ההדרכה שליוו את התהליך כולו, יכולה לשפר את הרגשתו החברתית של ילד, הסובל מקשיים חברתיים ובעצם איפשרה את הצלחת תהליך מיוחד זה עבור שני הצדדים שיצאו נשכרים, נתרמים ובכלל זה הקהילה כולה.

ביבילוגרפיה:

אתר ליקוי למידה - ד"ר נויה ספקטור, מאבחנת ומטפלת מומחית בלקויי-למידה, דוקטור לפסיכולוגיה חינוכית – חינוך מיוחד.

מקומם של הורים בהתמודדות ילדיהם עם קשיים חברתיים – חיים עמית
אפקט פיגמליון בחינוך: ציפיות בונות והורסות של מבוגרים משמעוטיים לילד – חיים עמית

לחתור בסירה אחת – שותפות חינוכית של מורים והורים – חיים עמית